

JUDAICA BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle

Postbus 194, 8000 AD Zwolle

Verschiјnt vier maal per jaar - ISSN 1384-9050

Jaargang 11, Nummer 2 / Tevet 5758 - Januari 1998

OPLAGE 325 EXEMPLAREN - ABONNEMENT f 12,- - POSTGIRO 259272 - BANKREKENING 95.24.27.737

Jona, van Israēl tot de wereldvolken¹

Het boek Jona als midrasj op het begin van Genesis

Door Peter van 't Riet

In het vorige artikel² besprak ik het boek Jona als een bepaalde vorm van verhalen-de midrasj bij de Elia-verhalen. Langs die weg stelt het boek de problematiek aan de orde van een onwillige profeet die bekeerd moet worden van het onvoorwaarde-lijke zienschap tot profetische bewogenheid. In deze aflevering zal ik laten zien dat het Jona-verhaal ook een midrasj is bij de eerste hoofdstukken van Genesis, en dat op deze wijze het specifieke universalisme van Tora en Profeten geactualiseerd wordt in de tijd van Ezra en Nehemia, waarin het boek Jona werd geschreven.³

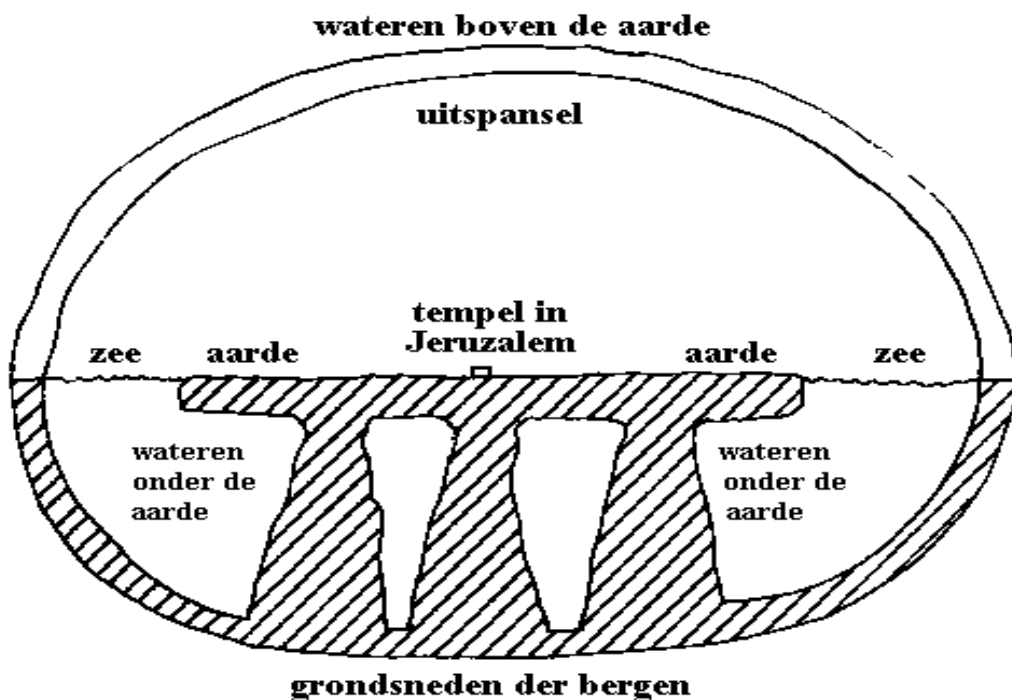
Het boek Jona en Genesis

Van de woorden, beelden en thema's die voorkomen in Jona 1 en 2, vinden we er vele terug in het eerste scheppingsverhaal in Genesis 1. Jona's belijdenis in Jona 1:9 is een aan de situatie aangepaste samenvatting van Genesis 1. Ook zijn de volgende gemeenschappelijke woorden en beelden opvallend:

- de vloed/diepte (*tehom*), de verzamelplaats van de oerwateren, waarin Jona moet afdalen (Gen. 1:2, Jona 2:6);
- de geest/wind (*roeach*) waarmee God de wateren in beweging brengt (Gen. 1:2; Jona 1:4);
- de wateren (*majim*) die door God gescheiden worden en die Jona omringen (Gen. 1:6, Jona 2:6);
- de zeeën of zee (*jamiem/hajam*) door God gevormd en waarop het drama van de storm zich afspeelt (Gen. 1:10, Jona 1:5 e.v.);

- de hemelen (*hasjamajim*) het exclusieve domein van God (Gen. 1:1; Jona 1:9);
- het droge (*hajabasjah*) dat God uit de wateren tevoorschijn laat komen en waarnaar de zeelieden proberen terug te keren (Gen. 1:9; Jona 1:9, 13);
- de vissen of vis (*hadagah/hadag*) waarover God de mens als heerser aanstelt en waardoor Jona wordt opgeslokt (Gen. 1:26, Jona 2:1-2);
- de omschrijving 'groot' (*gadol*) voor deze vis zowel als voor de zeedieren die God schiep op de vijfde dag (Gen. 1:21).

Deze overeenkomsten zijn ook de rabbijnen opgevallen, hetgeen blijkt uit het feit dat sommige midrasjiem over Jona aansluiten bij het eerste scheppingsverhaal. In *Pirké de Rabbi Eliēzer* wordt de bespreking van de schepping tussen de vijfde en de zesde dag onderbroken door een hoofdstuk met verha-

Afbeelding van het bijbelse wereldbeeld in de dagen van Jona

len over Jona. Deze verbinding wordt gelegd bij de schepping van de grote zeedieren op de vijfde dag. Tot deze grote zeedieren wordt door de midrasj ook de grote vis van Jona gerekend. Verteld wordt dat God op de zesde scheppingsdag deze vis bestemde voor zijn latere taak.⁴

De parallellen tussen Jona en Genesis beperken zich echter niet tot Genesis 1. Ook in Genesis 2-4 vinden we een aantal uitdrukkingen en thema's die sterke associaties oproepen met het Jona-verhaal (in het bijzonder met Jona 4):

- de diepe slaap (*tardemah*) waarin God Adam laat vallen (Gen. 2:21) en waarin Jona zichzelf laat vallen (*jeradam*, Jona 1:5);
- de vraag 'Wat is dit toch dat jij bewerkt?' (*mah-zot asiet(a)*) die God stelt aan de vrouw, is dezelfde vraag als die van de zeelieden aan Jona (Gen. 3:13, Jona 1:10);
- de uitdrukking 'weg van het gelaat van Adonai' (*milifnei adonai*) wordt zowel voor Kaïn als voor Jona gebruikt om hun verwijdering ten opzichte van God aan te duiden (Gen. 4:16, Jona 1:3);
- de plaatsaanduiding 'ten oosten van' (*mikedem*) wordt gebruikt bij de hof van Eden

en bij Ninevé voor de plek waar Jona zich neerzet (Gen. 3:24, Jona 4:5);

- ook de wind waarmee God de tot de orde te roepen mens benadert, vinden we in aangepaste vorm in beide verhalen terug: de avondkoelte (*roeach hajom*, Gen. 3:8) en de oostenwind (*roeach kadiem*, Jona 4:8);
- de woorden 'goed' en 'kwaad' (*tov* en *ra'ah*), die in het paradijsverhaal een centraal thema aanduiden (Gen. 2:9, 17; 3:5), spelen in Jona 4 in aangepaste vormen een belangrijke rol (Jona 4:1, 3, 8, 9);
- het motief van het kennen (*jada*) van goed en kwaad (Gen. 2:9,17; 3:5, 22) treffen we in aangepaste formulering aan in Gods laatste woord tot Jona waar sprake is van 'kennen van het onderscheid tussen hun rechterhand en hun linkerhand' (Jona 4:11);
- het thema van leven en sterven (*chajah* en *mot*) wordt met dezelfde werkwoorden in beide verhalen een aantal keren behandeld (Gen. 2:9, 17; 3:3, 4, 22; Jona 4:3, 8).

Twee thematische overeenkomsten zijn in dit verband opvallend:

- het motief van de bomen en de slang in Genesis 3 vindt zijn parallel in het motief van de Kiekajoon en de worm in Jona 4;

- in beide verhalen verzorgen de hoofdpersonen eerst hun eigen gebrekkige bescherming en krijgen daarna van God een gedegener bescherming aangeboden: de schorten van vijgenbladeren worden vervangen door vellen (Gen. 3:7 en 21), de loofhut door de Kiekajoon (Jona 4:5 en 6).

Uit het bovenstaande concluderen we dat het boek Jona - en met name het vierde hoofdstuk - geschreven is tegen de achtergrond van de verhalen over het paradijs en de eerste zonde.

Ook de wijze waarop het boek Jona schrijft over de stad Ninevé doet sterk denken aan vergelijkbare situaties in de eerste Genesis-verhalen. Ninevé komen we tegen in de volkerenlijst in Genesis 10. Het is de eerste stad die gebouwd werd door Nimrod (Gen. 10:8-12). De uitdrukking 'de grote stad' (Jona 1:2; 3:2; 4:11) vinden we precies zo terug in Genesis 10:12, waar zij door de rabbijnen op Ninevé wordt betrokken.⁵ In Jona 3:8 wordt het kwaad van de Ninevieten 'geweldpleging' (*chamas*) genoemd, een aanduiding die ook tweemaal gebruikt wordt voor het geslacht van de zondvloed (Gen. 6:11, 13). Ook de veertig dagen in de onheilsprofetie van Jona (Jona 3:4) roepen herinneringen op aan de veertig dagen en veertig nachten slagregens tijdens de zondvloed (Gen. 7:12, 17). De uitdrukking 'omgekeerd worden' in Jona's woorden tot Ninevé komt in andere vormen van hetzelfde werkwoord drie keer voor in het verhaal over de verwoesting van Sodom en Gomorra (Gen. 19:21, 25, 29).

Nog een laatste vergelijking met Genesis kan ons helpen een beter zicht te krijgen op de bedoelingen van de schrijver. Alle namen die in het boek Jona voorkomen hebben een equivalent in de volkerenlijst van Genesis 10. Het gaat om:⁶ *Jafo*, van dezelfde woordstam als *Jafet* (Gen. 10:1-2), *Jona*, de vrouwelijke vorm van *Jawan*, de naam van de vierde zoon van Jafet (Gen. 10:2, 4), *Tarsis* de tweede zoon van Jawan (Gen. 10:4), *Ninevé* (Gen. 10:11-12) en de term *Hebreeër* tenslotte die is afgeleid van de naam *Heber* (Gen. 10:24-25). Opmerkelijk is dat ook de latere midrasj een verband legt tussen het Jona-verhaal en de

zeventig wereldvolken, waarvan het bestaan wordt afgeleid uit Genesis 10. Bij Jona 1:5 wordt verteld dat er van alle zeventig wereldvolken een vertegenwoordiger op het schip aanwezig was.⁷ Daarmee wordt het schip de wereld in een notendop.

De conclusie die we aan bovenstaande verbinden, is dat het in Jona om méér gaat dan één enkele profeet die zijn taak niet of slecht vervult. En dat het in Ninevé om méér gaat dan één enkele, kwade stad. Jona en Ninevé zijn de representanten van Israël en de volken, en het boek Jona is een oproep aan Israël om de schepping in stand te houden door de volken kennis van Adonai bij te brengen. In de volgende paragraaf zal ik proberen deze gedachte achter het boek Jona te situeren in de tijd waarin het boek geschreven is.

Jona, Tenach en de wereldvolken

Sommige christelijke commentatoren zijn van mening dat het boek Jona, dat geschreven is in of iets na de tijd van Ezra en Nehemia, zich vooral richt tegen het zogenaamde eng-religieuze nationalisme van deze joodse leiders in de tijd na de Babylonische Ballingschap. In de boeken Ezra en Nehemia lezen we namelijk over maatregelen tegen huwelijken met niet-joodse vrouwen (Ezra 9:1 e.v.; Neh. 13:23-27). Ook wordt een aantal niet-joden hun rechten in Jeruzalem ontnomen (Neh. 2:20). Deze maatregelen worden dan geïnterpreteerd als een vorm van eng-religieus nationalisme, waartegen het boek Jona een humaan universalisme zou prediken.⁸ Deze opvatting doet echter geen recht aan het soort universalisme van Tora en Profeten. Weliswaar is het duidelijk dat de schrijver van het boek Jona in zijn verhaal een scherpe tegenstelling heeft willen oproepen tussen Jona's intenties en optreden enerzijds en Gods bedoelingen anderzijds: wat Jona ook doet, het gevolg is dat heidenen zich bekeren tot Jona's God. Maar wie meent dat dit Jona tot een zeer uitzonderlijk boek maakt in Tenach, ziet over het hoofd dat de op de volkerengemeenschap gerichte houding in Tenach van 'in den beginne' is.

De Tora heeft er heel Genesis voor nodig aler Israël in Exodus als volk begint deel te

nemen aan de reeds lang bestaande volkerenwereld. En hoewel er zich in die volkerenwereld een geschiedenis van aartsvaders heeft ontwikkeld, is ook daaraan een oergeschiedenis voorafgegaan die uitloopt op een grote opsomming van alle zeventig wereldvolken (Gen. 1 t/m 10). De afstamming van alle mensen van één mens verbindt in de Tora fundamenteel het lot van alle mensen. Als God Zijn verbond sluit met Noach, dan is dat zelfs een verbond met alle levende wezens (Gen. 9:9-11). En als zich vanuit de volkerengemeenschap de geschiedenis van Abraham gaat ontwikkelen, dan staat deze uitdrukkelijk in het teken van de zegen voor de volken (Gen. 12:3). Een duidelijk voorbeeld van de wijze waarop Abraham een zegen voor de volken kan zijn, vinden we in het verhaal over de verwoesting van Sodom en Gomorra. Voordat God zijn boden naar Sodom stuurt, geeft Hij Abraham de gelegenheid op te treden als advocaat voor de wereld. En weer lezen we in Gods motivering daartoe dat met Abraham alle volken der aarde gezegend zullen worden (Gen. 18:17 e.v.). Ook komt dit motief terug na de binding van Izaäk (Gen. 22:18). Men kan slechts dan een zegen voor de volken zijn, als men bereid is zelfs het liefste dat men heeft op het spel te zetten.

Verder blijkt dat Abrahams opdracht met betrekking tot de volkerengemeenschap niet iets specifiek voor hem is, maar overgaat op zijn nageslacht, om te beginnen op Izaäk (Gen. 26:4). Daarbij wordt de motivering aangescherpt: omdat Abraham 'naar Mij geluisterd en mijn dienst in acht genomen heeft: mijn geboden, mijn inzettingen en mijn wetten', daarom erft Izaäk deze opdracht van zijn vader (Gen. 26:5). We zien hier dat gerichtheid op de volkerenwereld hand in hand gaat met Tora en mitswot. Een gerichtheid op de volkerenwereld zonder Tora loopt uit op assimilatie, aanpassing aan de heidense levensgewoonten. Hier ligt een spanningsveld, dat Tenach en het latere jodendom voortdurend is blijven bezighouden, en dat literaire hoogtepunten bereikt in de Jozef-verhalen (Gen. 39 e.v.) en later in het boek Daniël.

De op de volken gerichte ondertoon van Tenach is eerst goed te horen bij Deutero-Jesaja tijdens de Babylonische Ballingschap (586-538 vCJ). Aansluitend bij een tendens die we reeds bij de eerste Jesaja bespeuren (bijv. Jes. 19:23-25), komt bij Deutero-Jesaja de profetie in een wereldwijd perspectief te staan (bijv. Jes. 42:1-7; 45:22-25; 49:1-7; 56:1-8). Ook bij de profeet Zacharia, die na de ballingschap optrad, komen we deze houding tegen (bijv. Zach. 8:20-23). Het lijkt er sterk op dat juist de Babylonische Ballingschap vele Israëlieten tot het inzicht heeft gebracht hoe onlosmakelijk Israël met de wereldvolken verbonden is en wat Israël voor de volken betekenen kan. We moeten echter niet vergeten dat dit universalisme van Tora en Profeten geen internationalisme is. Het gaat er wel degelijk om dat de mensheid kennis van Adonai krijgt en zich daarnaar gaat gedragen. Jona is een van de vruchten van dit soort universalisme, dat ook in de na-bijbelse tijd onder de joden een sterke aanhang bleef houden.

Het boek Jona in de tijd van Ezra en Nehemia

In dit verband merk ik op dat de aanduiding 'eng-religieus nationalisme' voor het optreden van Ezra en Nehemia berust op een verkeerde lezing van de boeken over deze joodse leiders. Voor een juiste interpretatie van de maatregelen van Ezra en Nehemia tegen sommige niet-joden en tegen de huwelijken met niet-joodse vrouwen moet men de context van bedreiging en assimilatie in de gaten houden (Ezra 7:10; 9:1, 11, 14; Neh. 2:19-20; 13:23-27). Deze maatregelen hoeven niet per se in strijd te zijn met een op de volkerengemeenschap gerichte instelling, maar vormen er de noodzakelijke keerzijde van. Een universalisme dat de assimilatie onverlet laat, is geen universalisme in de zin van Tenach. Het spanningsveld van enerzijds vasthouden aan een leven op basis van Tora en anderzijds een zegen zijn voor de volkeren - juist omdat men leeft op basis van Tora -, dat spanningsveld is ook de inzet van de boeken Ezra en Nehemia. Ook deze boeken

kan men namelijk een op de volkerengemeenschap gerichte toonzetting niet ontzeggen.

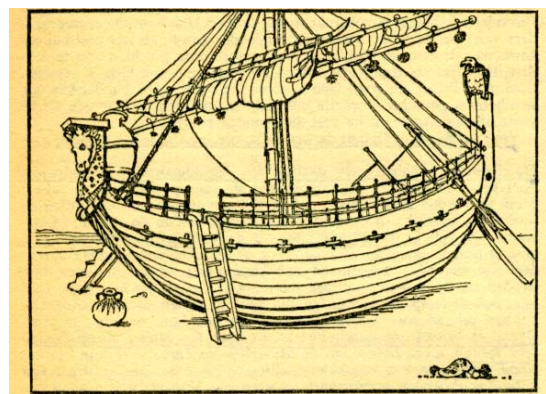
Zo is het bijvoorbeeld opvallend dat vier keer een Perzische koning een beslissing neemt ten gunste van de joden (Ezra 1:1-4; 5:1; 6:6 e.v.; 7:11 e.v.; Neh. 2:1 e.v.). Koning Darius beveelt zelfs dat de offerdienst moet doorgaan, opdat 'zij kunnen bidden voor de koning en zijn zonen' (Ezra 6:10). Er is in beide boeken niets dat er op wijst dat de leidinggevende joden zich van het Perzische gezag zouden willen ontdoen. Integendeel, de opstelling ten opzichte van het Perzische Rijk is overal loyaal. Als Nehemia bijvoorbeeld een boete-rede houdt, eindigt hij met de vermelding dat de Perzische overheersing door God zelf aan Israël is opgelegd, en laat hij elke bede om verlossing daarvan achterwege (Neh. 9:37). De anti-heidense maatregelen van Ezra en Nehemia moeten daarom vooral gezien worden als strijd tegen de assimilatie en bedreiging, en niet als uiting van eng nationalisme. Dat er ook bij hen plaats bleef voor niet-joden die zich oprecht bij het joodse volk aansloten, bewijst tenslotte de opmerking van Nehemia dat zij die van de volken rondom tot hem waren gekomen, aten aan zijn tafel (Neh. 5:17). Ook hier zien we dus weer die typische vorm van universalisme, die ervan uitgaat dat de volken zich met Israël zullen verbinden.

Dit alles sluit natuurlijk niet uit dat er ook in de tijd van Ezra en Nehemia nationalistische groepen hebben kunnen bestaan onder de joden in Judea, die de omringende volken en speciaal het Perzische Rijk vijandig gezind waren. Het boek Jona, waarin de onwillige profeet door God zelf bekeerd moet worden van onvoorwaardelijk zienerschap tot profetische bewogenheid, maakt duidelijk dat de profetische bewogenheid van Israël ook moet gelden tegenover de wereldvolken die zich afkeren van het kwaad. Het boek Jona als midrasj op de eerste hoofdstukken van Genesis maakt duidelijk dat dat de weg is waarlangs de schepping in stand kan worden gehouden: Tora voor de volken, een boodschap die toen

zowel als vandaag aan actualiteit niets verloren heeft.

Noten

1. Dit is het tweede van een tweetal artikelen over het boek Jona, waarin het Jona-verhaal wordt beschouwd als een bepaalde vorm van midrasj-literatuur. Dit artikel is een samenvatting van de paragrafen 3.2 en 4.1 uit *Als een duif naar het land Assur*, W.J. Barnard en P. van 't Riet, Kampen, 1988, en verscheen eerder in: *Interpretatie* 5, nr. 7, 1997, p. 4-6.
2. 'Jona, van ziener tot profeet', in: *Judaica Bulletin* 11, nr. 1.
3. Voor een meer uitgebreide bespreking van de datering van het boek Jona zie: Barnard en Van 't Riet, 1988, p. 76v.
4. PRE 10. Zie ook: *Pirké de Rabbi Eliëzer*, Ed. G. Friedlander, New York, 1970, p. 65, noot 2.
5. Zie: *Rashi's Pentateuch-Commentaar* op Gen. 10:12, vertaling: A.S. Onderwijzer, Amsterdam, 1977.
6. Zie voor Jafo en Jona: *Das Buch Jona, Der Sinn des Buches Jonah nach der altjüdischen Überlieferung*, F. Weinreb, Zürich, 1970, p. 165 en 132.
7. PRE 10.
8. Zie bijv. *Der Prophet Jona*, G. Maier, Wuppertal, 1976, p. 27.

Foenicisch vrachtschip uit de tijd van Jona

JUDAICA-AGENDA ZWOLLE EN OMGEVING WINTER - VOORJAAR 1998

Kopij voor de Judaica-agenda s.v.p. sturen naar: Red. Judaica-Bulletin, Postbus 194, 8000 AD Zwolle.

do 1/ 1	[Nieuwjaarsdag] Stichting Judaica Zwolle. Nieuwjaarsconcert. Het ensemble Yiladi (Jacqueline Reisel, zang, en Grietje Meter, piano) brengt een programma van Jiddische en Ladino liederen. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 14.30 uur. Toegang: ca. f 15,-. Kaarten bij de zaal.	wo 28/ 1	Inleiding Talmoed (Vrij Leerhuis 3), 5e bijeenkomst
za 3/ 1	Sjabbat Wajigasj (Gen. 44:18-47:27)	za 31/ 1	Sjabbat Bo (Ex. 10:1-13:16)
-----		-----	
zo 4/ 1	Stichting Judaica Zwolle. Openstelling tentoonstelling <i>Joods leven in en om Zwolle</i> . Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30-17.00 uur. Rondleiding vanaf 14.00 uur. Toegang: f 2,50.	zo 1/ 2	Stichting Judaica Zwolle. Openstelling tentoonstelling <i>Joods leven in en om Zwolle</i> . Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30-17.00 uur. Rondleiding vanaf 14.00 uur. Toegang: f 2,50.
ma 5/ 1	Bijbels-Hebreeuws 2 (gevorderdencursus), 11e bijeenkomst	ma 2/ 2	Bijbels-Hebreeuws 2 (gevorderdencursus), 14e bijeenkomst
di 6/ 1	Targoem, 1e bijeenkomst	di 3/ 2	Cursus Leo Baeck, 2e bijeenkomst
wo 7/ 1	Inleiding Jodendom (Vrij Leerhuis 1b), 1e bijeenkomst	wo 4/ 2	Inleiding Jodendom (Vrij Leerhuis 1b), 3e bijeenkomst
do 8/ 1	Vastendag van 10 Tevet	za 7/ 2	Sjabbat Besjalach (Ex. 13:17-17:16)
za 10/ 1	Sjabbat Wajechie (Gen. 47:28-50:26)	-----	
-----		ma 9/ 2	Bijbels-Hebreeuws 3 (Bijhoudcursus), 6e bijeenkomst
ma 12/ 1	Bijbels-Hebreeuws 2 (gevorderdencursus), 12e bijeenkomst	di 10/ 2	Psalmen (Vrij Leerhuis 2), 5e bijeenkomst
di 13/ 1	Psalmen (Vrij Leerhuis 2), 4e bijeenkomst * Genootschap Nederland-Israel, Afdeling Zwolle. Drs. Zwi Marx over: <i>Mensen met een handicap in de joodse traditie</i> . Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 19.30 uur.	wo 11/ 2	Toe Bisjwat - Nieuwjaar der Bomen Inleiding Talmoed (Vrij Leerhuis 3), 6e bijeenkomst
wo 14/ 1	Inleiding Talmoed (Vrij Leerhuis 3), 4e bijeenkomst	za 14/ 2	Sjabbat Jitro (Ex. 18:1-20:23)
za 17/ 1	Sjabbat Sjmot (Ex. 1:1-6:1)	-----	
-----		ma 16/ 2	Bijbels-Hebreeuws 2 (gevorderdencursus), 15e bijeenkomst
ma 19/ 1	Bijbels-Hebreeuws 3 (Bijhoudcursus), 5e bijeenkomst	di 17/ 2	Cursus Leo Baeck, 3e bijeenkomst
di 20/ 1	Cursus Leo Baeck, 1e bijeenkomst	wo 18/ 2	Inleiding Jodendom (Vrij Leerhuis 1b), 4e bijeenkomst * Genootschap Nederland-Israel, Afdeling Kampen. Mevr. A. Betsalel over: <i>Het ontstaan van het joodse gebed</i> (met harpspel). Voor tijd en plaats: 038-3320265.
wo 21/ 1	Inleiding Jodendom (Vrij Leerhuis 1b), 2e bijeenkomst	za 21/ 2	Sjabbat Misjpatiem (Ex. 21:1-24:18)
za 24/ 1	Sjabbat Wa'eera (Ex. 6:2-9:35)	-----	
-----		ma 23/ 2	Bijbels-Hebreeuws 2 (gevorderdencursus), 16e bijeenkomst
ma 26/ 1	Bijbels-Hebreeuws 2 (gevorderdencursus), 13e bijeenkomst	di 24/ 2	Targoem, 3e bijeenkomst
di 27/ 1	Targoem, 2e bijeenkomst	wo 25/ 2	Inleiding Jodendom (Vrij Leerhuis 1b), 5e bijeenkomst
		za 28/ 2	Sjabbat Teroemah (Ex. 25:1-27:19)

		zo 1/ 3	Stichting Judaica Zwolle.

Openstelling tentoonstelling *Joods leven in en om Zwolle*. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30-17.00 uur. Rondleiding vanaf 14.00 uur. Toegang: f 2,50.

- ma 2/ 3 Bijbels-Hebreeuws 3 (Bijhoudcursus), 7e bijeenkomst
 di 3/ 3 Cursus Leo Baeck, reserve bijeenkomst
 wo 4/ 3 Inleiding Talmoed (Vrij Leerhuis 3), 7e bijeenkomst
 * Genootschap Nederland-Israel, Afdeling Zwolle. Ir. H. Lövenstein over: *Het water aan de lippen? De schijnbare waterschaarste in het Midden-Oosten*. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 19.30 uur.
 za 7/ 3 Sjabbat Tetsaweh (Ex. 27:20-30:10)

 ma 9/ 3 Bijbels-Hebreeuws 2 (gevorderdencursus), 17e bijeenkomst
 di 10/ 3 Psalmen (Vrij Leerhuis 2), reserve
 wo 11/ 3 Vastendag van Ester
 do 12/ 3 Poeriem - Lotenfeest
 za 14/ 3 Sjabbat Kie Tisa (Ex. 30:11-34:25)

 ma 16/ 3 Bijbels-Hebreeuws 2 (gevorderdencursus), 18e bijeenkomst
 di 17/ 3 Targoem, reserve bijeenkomst
 wo 18/ 3 Inleiding Talmoed (Vrij Leerhuis 3), 8e bijeenkomst
 za 21/ 3 Sjabbat Wajaqheel (Ex. 35:1-38:20) - Peqoedee (Ex. 38:21-40:38)

 ma 23/ 3 Bijbels-Hebreeuws 3 (Bijhoudcursus), 8e bijeenkomst
 wo 25/ 3 Inleiding Jodendom (Vrij Leerhuis 1b), 6e bijeenkomst
 za 28/ 3 Sjabbat Wajikra (Lev. 1:1 - 5:26)

 ma 30/ 3 Bijbels-Hebreeuws 2 (gevorderdencursus), 19e bijeenkomst
 wo 1/ 4 Cursus Nachmanides versus Christiani, 1e bijeenkomst
 za 4/ 4 Sjabbat Tsaw (Lev. 6:1-8:36)

 zo 5/ 4 **Stichting Judaica Zwolle.**
 Openstelling tentoonstelling *Joods leven in en om Zwolle*. Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30-17.00 uur. Rondleiding vanaf 14.00 uur. Toegang: f 2,50.
 ma 6/ 4 Bijbels-Hebreeuws 2 (gevorderdencursus), 20e bijeenkomst

- wo 8/ 4 Inleiding Talmoed (Vrij Leerhuis 3), 9e bijeenkomst
 vr 10/ 4 [Goede Vrijdag]
 za 11/ 4 1e Dag Pessach - Paasfeest

 zo 12/ 4 2e Dag Pessach - Paasfeest [Eerste Paasdag]
 ma 13/ 4 [Tweede Paasdag]
 wo 15/ 4 Inleiding Jodendom (Vrij Leerhuis 1b), reserve bijeenkomst
 vr 17/ 4 7e Dag Pessach - Paasfeest
 za 18/ 4 8e Dag Pessach - Paasfeest

 ma 20/ 4 Bijbels-Hebreeuws 3 (Bijhoudcursus), 9e bijeenkomst
 wo 22/ 4 Inleiding Talmoed (Vrij Leerhuis 3), 10e bijeenkomst
 do 23/ 4 Jom Hasjoah - Herdenking Holocaust
 za 25/ 4 Sjabbat Sjemenie (Lev. 9:1-11:47)

 wo 29/ 4 Cursus Nachmanides versus Christiani, 2e bijeenkomst
 do 30/ 4 Jom Ha'atmaoet - Israëls Onafhankelijkheidsdag [Koninginnedag]

 di 5/ 5 **Stichting Judaica Zwolle.**
 Bevrijdingsconcert in de grote zaal van de Zwolse Synagoge (nadere bijzonderheden volgen in het volgende nummer van het Judaica-Bulletin).

MEDEDELINGEN

De serie '**Een goochem alfabet**' door Dick Broeren wordt voortgezet in het volgende nummer van het Judaica-Bulletin met de letter N (meem).

De folder met het programma voor het **synagogepad** wordt omstreeks 1 april verstuurd. Voor cursisten en abonnees tegelijk met het Judaica-Bulletin. Daarin staat ook hoe u zich kunt opgeven. Als u wilt deelnemen dan raden we u, vanwege de grote belabgstelling, zo snel mogelijk na ontvangst van de folder te reageren.

**DE STICHTING JUDAICA ZWOLLE
 WENST U ALLEN EEN LEERZAAM
 EN GELUKKIG 1998 TOE!**

JOODSE GEMEENSCHAP TEKORTGEDAAN

Teruggekeerde joodse slachtoffers werden na de oorlog aan hun lot overgelaten

ZWOLLE - De Nederlandse samenleving is in en direct na de Tweede Wereldoorlog niet bepaald goed omgegaan met joodse oorlogsslachtoffers en hun eigendommen, zo is intussen duidelijk geworden. Dr. Iet Erdtsieck uit Kampen onderzocht hoe de situatie in Zwolle was en haar bevindingen zijn hard: 'Men kan tot geen andere conclusie komen dan dat het rechtsherstel van de joden in Nederland op een zeer ellendige wijze was geregeld. Ook de gemeente Zwolle stelde zich na de oorlog formalistisch en koel op. Zij stak de teruggekeerde Zwolse joden geen helpende hand toe, maar liet hen aan hun lot over.'

Vlak voor de oorlog bestond de bloeiende Nederlands Israëlitische Gemeente (NIG) in Zwolle uit ruim zevenhonderd personen. Daaronder ruim honderd joodse vluchtelingen uit Duitsland. Deze vestigden zich vanaf 1933 in Zwolle, waarbij de Nederlandse overheid wel als voorwaarde stelde dat de joodse gemeenschap zich garant stelde voor hun levensonderhoud.

Na vervolging en deportatie telde de NIG direct na de oorlog nog slechts 150 personen. Hun belangen werden vertegenwoordigd door de in mei 1945 opgerichte Joodse Coördinatie Commissie, voornamelijk bestaande uit joden die ondergedoken waren geweest. De joodse gemeenschap pakte erg moeizaam de draad weer op. Opperrabbijn Samuel Hirsch overleed in 1941 (in Zwolle). Zijn echtgenote en acht van de tien kinderen kwamen om in de kampen. Onder voorzitterschap van Arthur Troostwijk vormde zich in 1945 een nieuw kerkbestuur, dat opdracht gaf de schade aan de joodse school in de Voorstraat en aan de synagoge te herstellen.

Naheffingen

De joodse gemeenschap moest zich vooral zelf zien te redden. 'De Nederlandse regering stelde zich op het standpunt dat er na de oorlog geen onderscheid meer zou worden gemaakt tussen joden en niet-joden,' aldus Iet Erdtsieck, die daarna een hard oordeel velt: 'Een dwaas en hard standpunt als men bedenkt dat juist de joodse bevolkingsgroep door de Duitsers te lijden had gehad. Van elke vier joden waren er drie omgekomen,

terwijl van elke honderd niet-joden er één was omgebracht'. Omdat diezelfde overheid, zonder enig overleg met een joodse instantie, een smartengeld van 124 miljoen gulden van Duitsland accepteerde, konden de gedupeerde joden niet meer apart als oorlogsslachtoffer worden erkend.

Deze ontkenning van het bijzondere joodse (nood)lot was ook gangbaar bij het Zwolse stadsbestuur en onder meer pijnlijk zichtbaar in opgelegde naheffingen van de belastingen. NIG-penningmeester David Sanders kreeg een aanmaning over de Grondbelasting over 1944. Het duplicaat-aanslagbiljet was gedagtekend 30 juni 1944. 'Pijnlijk,' stelt Erdtsieck. 'Het was toen immers al aan een ieder bekend dat er medio 1944 geen joden meer in Zwolle waren.' De NIG betaalde, evenals dat ook gebeurde met de "achterstallige" waterschapsbelasting over de dienstjaren 1944 en 1945 aan de waterschappen Herfte en De Zuider Vechtdijken.

Schrijfmachine

De meeste Zwolse joden die in de loop van 1945 huiswaarts keerden, bezaten bij aankomst slechts de kleren die ze droegen. In hun huis woonden anderen, de huisraad die ze hadden opgeslagen bleek verdwenen, evenals hun spaargeld. De Joodse Coördinatie Commissie trachtte hen te helpen, vaak met steun van een andere commissie. Deze hield zich bezig met roerende goederen van vijanden en landverraders. Soms werden verdwenen goederen achterhaald, zoals de schrijfmachine

van de heer Denneboom. Prompt werden er door deze overheidsinstantie wel opsporingkosten in rekening gebracht. De NIG betaalde de verlangde 25 gulden. Iet Erdtsieck: 'Voor de Zwolse joden is het eenvoudiger goederen terug te krijgen van vijanden en landverraders dan van haar eigen overheid. Joodse instellingen en particulieren moesten bewijzen dat door de bezetter geconfiscerde en geliquideerde bezittingen hun eigendommen waren.'

Problemen waren er ook met verzekeringsmaatschappijen, die uitkeringen weigerden omdat niet bewezen kon worden dat de houder van de polis werkelijk was overleden; of omdat na 1943 de contributie niet was doorbetaald.

Ook hier speelde de nazi-bank Lippmann-Rosenthal & Co een trieste hoofdrol. De joden hadden hier hun spaargeld, effecten en polissen moeten inleveren. De bank had de verzekeringsmaatschappijen verplicht de polissen af te kopen. Die weigerden na de oorlog uit te keren, 'de oplossing van het probleem dat nu eenmaal door het Duitse optreden tegenover de joden in het leven is geroepen'.

In 1946 stelde de regering het Waarborgfonds Rechtsherstel in. De procedure verliep echter traag en de procedure was ingewikkeld.

Eerbetoon

'Pas op 2 juni 1949 werd er een wet uitgevaardigd op basis waarvan voor vermiste personen een overlijdensverklaring kon worden opgesteld. De erfgenamen van vermoorde joden konden toen pas aanspraken maken op de hun toekomende eigendommen,' aldus Erdtsieck, die afstudeerde op de jodenvervolging in Zwolle. Eerst in de jaren tachtig kwam er in Zwolle een - verlaat - eerbetoon aan een aantal omgekomen joden, zo stelt zij vast. 'Straten werden naar hen genoemd, zoals naar Mirjam Chaja van Zwaanenburg, kleindochter van opperrabijn Hirsch, die als baby werd vermoord in Sobibor.'

De scheiding tussen joden en niet-joden die tijdens de bezetting in Nederland werd doorgevoerd verdween nooit meer geheel. Erdtsieck: 'Daarom voelden velen zich meer jood dan Nederlander en vertrokken naar Israël, zoals de familie Jo en Kitty Levie. De joden die in Nederland bleven, spraken alleen over hun leed en verlies in eigen joodse kring, daar niemand anders luisterde.'

(Dit artikel is overgenomen uit: Zwolse Courant 23 december 1997, pag. 11)

De Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle heeft onlangs haar **jaarlijkse donateursactie** gehouden. Aan alle donateurs is de folder *De Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle rekent op uw vriendschap* toegestuurd. Giften voor het onderhoud en de instandhouding van de synagoge zijn welkom op postgiro 472.58.65 of bankrekening 22.68.22.036.

Synagoge van Zwolle in de Samuel Hirschstraat

NAAMGEVING IN HET JODENDOM

Het jodendom hecht bijzonder veel waarde aan persoonsnamen. De Talmoed (bT Joma 83b) vertelt hoe Rabbi Me'ir (2e eeuw) het karakter van mensen uit hun naam analyseerde. Rabbi Eljahoe Dessler stelt, dat een pasgeboren kind niet puur toevallig een naam krijgt. De naam, die de ouders in hun hoofd hebben, geldt als een *newoe'a ketana*, een kleine profetie, omdat in de naam het wezen van het nieuwe mensje tot uitdrukking komt. Daarom gelden zo bijzonder veel minhagiem (gewoonten) bij de naamgeving, die vrijwel alle worden ontleend aan mystieke principes.

Een goede naam

Volgens de Midrasj heeft ieder mens drie namen: de naam, die hij meekrijgt van zijn ouders, de naam, waaronder hij bekend staat bij derden en als belangrijkste de naam, die hij zich door zijn goede of minder goede daden heeft verworven. Met name hiervoor geldt de uitspraak van koning Salomo (Spr. 7:1) 'Beter een goede naam dan goede olie (aardse bezittingen)'. Reeds bij de volkswording in Egypte speelde de naam een belangrijke rol. De joden behielden in Egypte hun identiteit, omdat zij hun kinderen joodse namen gaven. Ook de joodse volksnaam draagt een bijzondere betekenis: joden worden Ivriem of Hebreeën genoemd naar Avraham, de Ivrie. De taal heet Ivriet. De stam van deze woorden is IBR, hetgeen 'andere kant' betekent. Avraham stond aan de andere kant van de wereld, of wel in oppositie tegenover de afgodencultuur van zijn tijd. Hij proclameerde als eerste het zuivere monotheïsme in een hem vijandig gezinde wereld.

Tegenwoordig letten ouders voornamelijk op de leuke klank van een naam. Men vernoemt de kinderen naar vorsten, politieke leiders of sport en filmsterren. Binnen het jodendom wordt de naamgeving veeleer bepaald door de traditie van de voorvaderen. Doorgaans wordt een kind vernoemd naar een overleden familielid of een *prominente persoonlijkheid* uit de joodse geschiedenis. De Talmoed (bT Rosj Hasjana 18a) raadt dit laatste aan: 'Heeft u ooit iemand gezien, die zijn kind vernoemt naar Farao, Sisera of Sancherib? Men vernoemt naar Avraham, Jitzchak of Ja'akov.' Vernoemen naar overleden (voor)ouders stamt waarschijnlijk uit een latere periode, volgens sommigen omstreeks het begin van de burgerlijke jaartelling.

Kalendertijdstip

Een ander aanknopingspunt voor een naam vormt het tijdstip in de joodse kalender, waarop het kind geboren wordt. Sommigen noemen een kind, dat op Sjabbat geboren wordt Sjabtai. Dit is echter in Amsterdam in onbruik geraakt, waarschijnlijk

sinds het échec van de valse messias Sjabtai Zwi in de zeventiende eeuw. Een Chanoekakind heet uiteraard Mattitjahoe, een Poeriemkind Mordechai of Ester. Een kind, dat op Jom Kipoer geboren wordt, wordt nog wel een Rachamiem (barmhartigheid) genoemd en een kind dat op Tisja Be'av, de nationale rouwdag van de verwoesting van beide Tempels, besneden wordt, wordt Menacheem (vertrooster) genoemd.

Niet-Hebreeuwse namen

In de loop der geschiedenis zijn ook nietjoodse namen in zwang geraakt, zeker bij meisjesnamen: zo is de Jiddisje naam Sjprinze een verbastering van het Franse *princesse*. Jongensnamen, zoals Abba, Bär, Mendel of Mechel zijn of van Aramese oorsprong of Jiddisje verbasteringen en vertalingen van Hebreeuwse namen. De Geleerden, die in de Talmoed voorkomen, dragen veelal niet oorspronkelijkjoodse namen: Abaji, Rava, Raviena, Zeïra, Pappa. Een bijzondere historie geldt de naam Alexander: toen Alexander de Grote bij zijn bezoek aan de Tempel te Jeruzalem zijn verlangen te kennen gaf om daarin zijn standbeeld te plaatsen, zou de Hogepriester hem daarvan hebben afgehouden door de belofte, dat alle jongetjes, die in dat jaar geboren zouden worden, als dankbare herinnering te zijner ere, de naam Alexander zouden krijgen.

Dubbele namen

Dubbele namen zijn een novum van de afgelopen viervijf eeuwen; tot het einde van de middeleeuwen was dit niet gebruikelijk. De patriarch Ja'akov had twee namen, maar wordt nergens Ja'akov Jisraeel genoemd. Toch is het tegenwoordig zo, en zeker in chassidische kring, dat vrijwel ieder kind twee namen krijgt: EsterChanna, RacheelLea, JoseefJitschak, MenachemMendel.

Vernoemen naar ouders

Bij het vernoemen naar (voor)ouders bestaat er een interessant verschil in minhag tussen Sefardiem

(oriëntaalse joden) en Asjkenaziem (westerse joden). Het is bij Asjkenaziem uitermate ongebruikelijk een kind naar een nog levende ouder te vernoemen (behalve in Nederland). Sefardiem maken hiervan geen probleem. Bij deze laatste groepering geldt vernoeming naar ouders, die nog in leven zijn, zelfs als iets positiefs. Bij de Asjkenazische joden zou zich het probleem kunnen voordoen, dat beide grootvaders van de pasgeborene dezelfde naam hebben. Stel nu, dat de grootvader van moederszijde reeds overleden is en de ouders erop gesteld zijn het kind naar deze grootvader te vernoemen. Indien de nog levende grootvader van vaderszijde dit bezwaarlijk acht, doen de ouders er niet goed aan het kind zonder meer te vernoemen. In een dergelijk geval wordt aangeraden met de roepnaam [in plaats van de eigenlijke naam] van de overleden grootvader te vernoemen (bijv. Aizek in plaats van Jitschak), een andere naam toe te voegen of de naam van de overledene enigszins te veranderen (bijv. Awram in plaats van Awraham).

Wie geeft de naam?

Volgens de Midrasj hebben zowel vader als moeder het recht van naamgeving. In onze tijd is het echter gewoonte geworden, dat de naamgeving van de eerstgeborene het privilege van de moeder vormt; het tweede kind wordt door de vader genoemd en het derde weer door de moeder. In de Tora is hierin geen duidelijk patroon te herkennen. Zo gaf Jitzchak zijn zoon de naam Ja'akov, Mosje Rabbenoe noemde zijn zoon Gersjom en David zijn zoon Salomo. Aan de andere kant vinden we ook vaak dat de moeder haar kinderen een naam gaf, zoals Eva Kain en Sjet. De kinderen van de patriarch Ja'akov werden door zijn vrouwen genoemd en Channa noemde haar zoon Samuël. Het wordt echter niet juist geacht, dat een derde, zelfs een familielid, het kind een naam geeft.

Wanneer wordt de naam gegeven?

Een jongen krijgt een naam bij de besnijdenis. Ook deze gewoonte blijkt niet duidelijk uit de gewijde literatuur. Uit de Tora (Gen. 21:34) blijkt zelfs het omgekeerde: 'En Avraham noemde de zoon, die hem geboren was, Jitzchak ... (en pas daarna) ... besneed Avraham zijn zoon Jitzchak toen hij acht dagen oud was'. Uit een oude Midrasjverzameling (Pirke de Rabbi Eliëzer 48), blijkt echter, dat de naamgeving bij de besnijdenis reeds vroeg bij het joodse volk voorkwam: 'Mosje werd op de achtste dag besneden en Jekoetiël genoemd' (volgens de Midrasj had Mosje tien namen). Deze gewoonte is tegenwoordig dusdanig ingeburgerd, dat er bij de ceremoniële orde van de besnijdenis, een stan-

daardtekst door de besnijder (moheel) wordt uitgesproken, die de volgende bede bevat: 'Behoud dit kind voor zijn vader en zijn moeder. Zijn naam zal in Israël zijn NN, de zoon van NN. Moge de vader zich verheugen over zijn eigen kind en moge zijn moeder zich verblijden over de vrucht van haar schoot.'

Soms moet de besnijdenis om medische redenen voor kortere of langere tijd worden uitgesteld en dan geeft de vader zijn zoon een naam bij de eerste keer, dat hij voor de Tora wordt opgeroepen. Anderen hebben de gewoonte om hiermee te wachten totdat de besnijdenis feitelijk plaats vindt, ook al duurt dat enige weken. Indien het een *bechor* (eerstgeborene) betreft, die men op de 31ste dag van de geboorte moet lossen, geeft men het kind een naam bij de lossing (*pidjon haben*).

Een meisje krijgt een naam, zodra haar vader voor de eerste keer wordt opgeroepen voor de Tora. In sommige plaatsen is het de gewoonte om hiermee te wachten tot de eerste Sjabbat na de geboorte. Anderen wachten hiermee tot de Sjabbat, waarop de moeder weer in staat is de synagoge te bezoeken. Meer dan dertig dagen mag men echter niet wachten met de naamgeving van een dochter. Bij de Sefardiem is de naamgeving van een meisje nog een hele ceremonie, die *zewed habat* wordt genoemd. Sommigen verbinden hieraan een feestelijke maaltijd, maar bij de Asjkenaziem is dit onbekend. In mystieke kring wordt deze omissie betreurd, daar aangenomen wordt, dat de *nesjomme* (ziel) zich met het lichaam verbindt bij de naamgeving.

Naamgeving bij adoptie

Indien een nietjoods kind door joodse ouders geadopteerd wordt, krijgt het kind een joodse naam na de overgang tot het jodendom. Voor een jongetje betekent dit, dat het pas een naam krijgt na de onderdompeling in het mikwa (het rituele bad) en niet reeds bij de besnijdenis, die eerder plaatsvond. Indien de adoptiefouders uitstel van naamgeving als onaangenaam ervaren, krijgt het kind reeds bij de besnijdenis een naam. Bij geadopteerde meisjes geschiedt de naamgeving uiteraard na onderdompeling in het mikwa, die overigens meestal pas in het tweede levensjaar plaatsvindt.

(Dit artikel werd overgenomen uit: Nieuw Israëlitisch Weekblad 25 juli 1986)

COLOFON

Het Judaica-Bulletin is een uitgave van de Stichting Judaica Zwolle, Postbus 194, 8000 AD Zwolle. Het verschijnt vier maal per jaar.

Abonnementen kosten f 12,- per jaar, over te maken op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.-27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel, onder vermelding van 'abonnement'.

De Stichting Judaica Zwolle stelt zich ten doel de verspreiding van kennis over de joodse godsdienst, taal, geschiedenis en cultuur. Zij streeft dit o.a. na door het organiseren van cursussen, studiedagen en tentoonstellingen in de synagoge van Zwolle.

Het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle bestaat uit de volgende leden:

- D. Broeren
- W. Cornelissen (rondleider synagoge)
- S.P. van 't Riet (voorzitter),
- B.W. Tiesinga (penningmeester)
- J. Veldhuijzen (secretaris)
- C. Verdonk (administrateur-cursuscoördinator)

De Stichting geeft jaarlijks een folder uit over haar activiteiten. Men kan deze aanvragen bij de cursuscoördinator (038-4539283) of bij de voorzitter (038-4536647). De bibliotheek van de Stichting wordt beheerd door mevr. T. Kwakkel (tel. 038-3324021).

De Stichting heeft een tentoonstelling ingericht op het voormalige vrouwenbalkon van de synagoge van Zwolle, Samuel Hirschstraat 8, over het onderwerp 'Joods leven in en om Zwolle'. Deze is meestal op de eerste zondag van de maand geopend van 13.30-17.00 uur (zie voor de precieze data de Judaica Agenda in dit bulletin). Dan worden er ook rondleidingen verzorgd. De toegang kost f 2,50 per persoon.

De Stichting Judaica Zwolle werkt(e) samen met:

- de Joodse Gemeente van Zwolle,
- de Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle,
- Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle,
- de B. Folkertsma-Stichting voor Talmudica te Hilversum,
- het Bureau Kerk-en-Israël van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Leusden.

Giften voor het werk van de Stichting Judaica Zwolle zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting en kunnen worden overgemaakt op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel.

UIT HET BESTUUR

Giften

Wij ontvingen de volgende gift: f 200,- van v.T. te Z. Onze hartelijke dank daarvoor.

Concertcommissie

Sinds enige maanden kent de Stichting Judaica een concertcommissie, die zich bezig houdt met het voorbereiden en organiseren van het Nieuwjaarsconcert en het Bevrijdingsconcert in de synagoge. De commissie bestaat uit Margriet Bremer-Jansen, Jan Klooster, Eefje van Nederpelt, Hilly Pelleboer en Hennie van 't Riet-Kruizinga. We wensen de commissieleden veel succes toe bij hun werkzaamheden.

VOLGENDE BULLETIN

Het volgende bulletin verschijnt omstreeks 1 april 1998. Kopij dient uiterlijk in de tweede week van maart te zijn ingeleverd. Adres: Postbus 194, 8000 AD Zwolle.

ABONNEMENT JUDAICA BULLETIN

Een abonnement op het Judaica-Bulletin kost f 12,- per jaar, over te maken op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel, onder vermelding van 'abonnement'.

JOODSE HUMOR

Een arme appelenverkoopster die haar kraam had opgesteld in de buurt van de woning van rabbijn Chaïm, kwam op een dag de rabbijn opzoeken en beklagde zich: 'Morgen is het sabbat, reb, en ik heb geen geld om inkopen te doen.' De zaddik vroeg: 'Hoe staat het met de appelenverkoop?' 'Ach,' antwoordde de vrouw, 'de mensen zeggen dat mijn appelen niet deugen. Ze kopen niets.'

Meteen begaf de rabbijn zich op straat en bij de kraam aangekomen begon hij te roepen: 'Mooie peren! Wie wil mooie peren?' In een oogwenk stroomde een grote menigte samen voor de kar die onder een hagel van geldstukken bedolven werd. De appelen verdwenen tegen de twee- en drievoudige waarde.

'Zie je,' zei de rabbijn tot de arme verkoopster, 'je fruit is wel goed, alleen de mensen wisten het niet.'